УДК 37.013:39+373.5.015.31:392
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-3-43

Павло СТАРУХ,
orcid.org/0009-0009-9720-2410
аспірант кафедри української мови і літератури та методик їх навчання
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка
(Кременець, Тернопільська область, Україна) starukhpavlo@gmail.com

ЕЛЕМЕНТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЕТНОПСИХОЛОГІЇ У КНИЗІ ХРИСТИНИ КІШИК «АНУ БІГОМ ХОДІТЬ ЇСТИ!»

Актуальність дослідження зумовлена великою кількістю літературних творів патріотичного спрямування сучасних українських письменників, розвитком духовної складової та збереження культурної спадщини українського народу в умовах російської агресії.

У статті акцентується увага на елементах національного виховання, етнопсихології та фольклористики в творчості Христини Кішик. Теоретичний аналіз текстів спрямований на пошук патріотичних засад, діалогів, традицій, які формують свідомість молодої людини та активізують громадянську активність. У дослідженні наголошується на важливості сучасної художньої літератури як засобу впливу на різні вікові групи та їхню подальшу соціалізацію в умовах сучасної української держави.

Надійним джерелом покращення знання з історії держави, етапів культурного розвитку та національних традицій є творчість сучасних українських письменників є засобом впливу на різні види виховання. Х. Кішик в художньому творі «Ану бігом ходіть їсти!» демонструє на власному прикладі елементи національного виховання в контексті родинних зв'язків у процесі фізичного та духовного розвитку. Педагогічна складова книги охоплює такі види виховання: конфесійне, трудове, моральне (національно-патріотичне), естетичне.

Літературна творчість Х. Кішик має чітке педагогічне навантаження та вагомий виховний вплив. Авторка охоплює різні види виховання та інтерпретує їх у двох часових вимірах – минулого та сьогодення. Різноплановість сюжету та національний колорит спонукають різні вікові групи здобувачів освіти до засвоєння принципів національного виховання, знання своє історії та культурної спадщини в умовах війни. Дослідження авторкою ключових засад етнопсихології, фольклору та діалектичного наповнення української мови дає науковцям пріоритети для подальшого дослідження.

Ключові слова: *етнопсихологія, етнопедагогіка, літературний твір, національне виховання, громадянська позиція, патріотичні переконання.*

Pavlo STARUKH,
orcid.org/0009-0009-9720-2410
Postgraduate student of the Department of Ukrainian Language and Literature and Methods of their Teaching
Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy
(Kremenets, Ternopil region, Ukraine) starukhpavlo@gmail.com

ELEMENTS OF NATIONAL EDUCATION AND ETHNOPSYCHOLOGY IN "COME ON, RUN AND EAT!" BOOK BY KHRYSTYNA KISHYK

The relevance of the study is determined by the large number of patriotic literary works, the creativity of modern Ukrainian writers, the development of the spiritual component and the preservation of the cultural heritage of the Ukrainian people in the conditions of Russian aggression.

The article focuses on the elements of national education, ethnopsychology and folklore in the work of Khrystyna Kishyk. Theoretical analysis of the texts is aimed at finding patriotic principles, dialogues, traditions that shape the consciousness of a young person and initiate civic activity. The study emphasizes the importance of modern fiction as a means of influencing different age groups, and their further socialization in the conditions of the modern Ukrainian state.

Given the need to improve knowledge of the history of the country, stages of cultural development and national traditions, fiction and the work of modern Ukrainian writers are a means of influencing various types of education. Kh. Kishyk in the work of fiction "Come on, run and eat!" demonstrates the elements of national education in the context of family ties in the process of physical and spiritual development. The pedagogical component of the book covers the following types of education: confessional, labor, moral (national-patriotic), aesthetic.

The literary work of Kh. Kishyk has a clear pedagogical load and a significant educational impact. The author covers different types of upbringing and interprets them in two time dimensions – the past and the present. The diversity of the plot and the national flavor encourage different age groups to master the principles of national upbringing, knowledge of the

history of their land and cultural heritage in wartime. The author's research into the key principles of ethnopsychology, folklore and dialectical content of the Ukrainian language gives scientists priorities for further research.

Key words: *ethnopsychology, ethnopedagogy, literary work, national education, civic position, patriotic beliefs.*

Постановка проблеми. Враховуючи важливість духовного та культурного розвитку різних вікових груп здобувачів освіти ЗЗСО зокрема, виникає потреба в залученні творів сучасної української літератури, де порушується питання національного виховання з подальшим його вивченням. Такий тип літератури сприяє пошуку генетичних зв'язків між поколіннями, передачею духовних надбань людства на різних історичних періодах. Книга Х. Кішик вміщує різні види виховання, яке проілюстроване в художньому тексті. Роль літератури у національному вихованні полягає в регулюванні моральних цінностей, розвитку духовної складової індивіда.

Національне виховання – це виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій виховній мудрості, духовності. Національне виховання є конкретно-історичним виявом загальнолюдського гуманістичного й демократичного виховання. Таке виховання забезпечує етнізацію дітей як необхідний і невід'ємний складник їх соціалізації. Національне виховання духовно відтворює в дітях рідний народ, увічнює в підростаючих поколіннях, як специфічне, самобутнє, що є в кожної нації, так і загальнолюдське, спільне для всіх націй світу (Харагіло, 2020: 9).

Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави (Лісовець, 2022: 10).

На теперішньому етапі розвитку української держави повинне здійснюватися національне виховання, завдяки якому, формується українська нація. Тому зразки сучасної української літератури є ефективним фактором впливу на свідомість молодої людини.

Художня література часто є засобом впливу на свідомість, духовні цінності та рівень розумового розвитку, допомагає появі активної життєвої позиції молодої людини, становленню її як особистості. В творчості Х. Кішик простежується національний характер, прив'язка до культурної спадщини та генетичних зв'язків. Зображення в творах образів незалежно від їх етнічного та соціального походження, релігії, передбачає створення спільноти самодостатніх громадян суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активний розвиток Етнопсихологічних досліджень активізувалися в 70-х роках ХХ ст. (Л.М. Дробіжева, І.С. Кон, Г.В. Старовойтова та ін.). Вітчизняна етнопсихологія 70–90-х рр. була зумовлена дискусіями, які стосувалися предмету вивчення етнопсихології (психічний склад населення, спільність національного характеру чи з'ясування окремих сторін психіки представників певного етносу). Сучасний культурологічний підхід здійснювався за допомогою психологічного аналізу проблеми етнічної свідомості.

Дослідженням етнічної ідентичності народу займалися (К.В. Коростеліна, В.П. Левкович, Н.Г. Пєшкова, Л.М. Дробіжева, Г.В. Старовойтова, О.В. Улибіна. О.М.Лозова розглядла психо-семантичну структуру етнічної свідомості в контексті перцептивних, рефлексивних та категоріальних компонентів. Вона провела психо-семантичну реконструкцію первинних структур свідомості давніх східних слов'ян: досліджено оцінність, емоційність, реактивність, просторову й часову категоризації світу (Савицька, 2011: 40–42).

Однією із найбільш фундаментальних праць є «Нариси до історії української етнопсихології» В. Яніва. На сучасному етапі наукового розвитку, актуальні проблеми з етнопсихології досліджують Воронова О.Ю., Крюкова М.А., Купчишина В.Ч., Ольховецька С.М., Савицька О.В., Цюняк О.П., Боднар М.Б. та інші.

Мета статті – виокремлення елементів національного виховання та дослідження міжособистісних зв'язків різних вікових груп в літературній площині за творчістю Х. Кішик.

Виклад основного матеріалу. Дослідження етнопсихології на сучасному розвитку науки здатне відбуватися за допомогою різноманітних культурних варіацій та систем комунікації. У деяких творах художньої літературі можна простежити основні аспекти етнопсихології, шляхом виокремлення певних типів комунікації, тобто обміну інформацією в соціумі. Особливе місце серед психологічних характеристик етносу займає етнічна самосвідомість. Більшість етнопсихологів стверджують, що етносом може вважатися лише та спільнота, яка усвідомлює себе як така. Дослід-

ниця, етнопсихологиня Х. Кішик у літературному творі «Ану бігом ходіть їсти!» демонструє етнопсихологічний компонент у спілкуванні людей певного роду з чіткою національною ознакою.

Етнічна психологія – це галузь психологічної науки, у якій вивчаються психологічні особливості нації (етносу, народу) та її представників; закономірності, джерела і чинники національної (етнічної) свідомості та самосвідомості, національний характер, механізми національної (етнічної) ідентифікації та етностереотипізації; психологія міжнаціональних (міжетнічних) відносин (Купчишина, 2021: 122).

Невід'ємний зв'язок етнопсихології із фольклористикою. Якщо фольклористика вивчає фольклор різних народів взагалі, то етнопсихологія приділяє увагу архетипам, які зафіксовані у фольклорі (Купчишина, 2021: 13).

Етнопсихологія здатна поєднуватися з іншими дотичними науками, а саме з етнопедагогікою. Етнопедагогіка – це фактично безперервна систематична творчість у справі вдосконалення виховної практики на основі успадкованих від старших поколінь традиційних засад народного життя, виховання. Цінність етнопедагогіки – в її органічній єдності з життям народу, його історією, культурними і побутовими традиціями, ідеї та засоби народної педагогіки, порівняно з багатьма засобами, ідеями наукової педагогіки, глибше і повніше втілюють у собі національну духовність, тобто національну психологію, філософію, світогляд, ідеологію та ін. Саме тому етнопедагогіка становить основу національної системи виховання (Харагірло, 2020: 21).

Забезпечити якість навчання та виховання підростаючого покоління в цілому неможливо без ґрунтовних знань з етнопедагогіки, яка існує впродовж багатовікової історії українського народу, але була означена як окрема галузь науково-педагогічного знання за М.Стельмаховичем у середині 70-х років двадцятого століття (Євтух, 2003: 17).

Етнос у структурі етнопсихології розглядається як соціальний організм певної території і певних груп людей. У цих людей, завдяки розвитку господарських, культурних, торговельних та інших зв'язків, клалась спільна мова, загальні риси культури та побуту, особливості психічного складу. Крім того, якщо ці групи відрізнялись одна від одної у расовому відношенні, то відбувалась їхня метисація (Воронова, 2019: 22).

Етнос – це усталена сукупність людей, що історично склалася на певній території та має спільні, відносно стабільні особливості мови, культури і психіки, характеризується усвідомленням своєї єдності й відмінності від інших утворень (самосвідомість), що зафіксовано в її самоназві (етнонімі) (Цюняк, 2020: 64).

Беручи до уваги вищі психічні процеси, які з'являються при спільному житті значної кількості індивідів, науковці використовували термін «народна душа». Так називається зв'язок психологічних явищ, поєднаний зі змістом душевного переживання, загальних уявлень чи почуттів. Згідно твердження В. Вундта: «Душу народу варто вивчати методом аналізу конкретно історичних продуктів творчості народу: мови, міфів,звичаїв». Мова народу, за теорією В. Вундта, ідентична розуму; міфи – почуттям; звичаї – волі в індивідуальній психології (Ццюняк, 2020: 26).

Німецький богослов, мислитель та дослідник культури І.Г. Гердер (1744–1803) розглядав дух народу не як щось безтілесне, він практично не поділяв поняття «народний дух»,«душа народу» і «народний характер». На його думку «Душа народу не була для чимось всеосяжним, що містить у собі всю її своєрідність». Поняття «душі» використовувалося Гердером серед інших ознак народу, разом з мовою, забобонами, музикою. Науковець наголошував щодо залежності психічних компонентів від клімату і ландшафту, але допускав і вплив способу життя та виховання, громадського ладу та історії (Ольховецький, 2019, 41–423).

В нашому суспільстві постійно виникала необхідність у загальному пізнанні етнічних особливостей народів, їх поведінки. Ці особливості вивчалися психологами, філософами, істориками, соціологами, географами, економістами, мистецтвознавцями, етнографами, культурологами, релігієзнавцями та демографами (Савицька, 2011: 5).

Книга «Ану бігом ходіть їсти!» авторства Х. Кішик узагальнює за своїм змістом та структурою сюжету окремі елементи етнопсихології, фольклористики та основні принципи національного виховання.

Видання написане у літературній формі поштівок (авторська модифікація), яких налічується десять. У тексті часто простежуються вагомі історичні події, які пов'язані з творенням української держави та мали відношення до родини Х. Кішик. Авторка наголошує, що її рідні – дідусь та бабуся наполягали на засадах національного виховання та впроваджували патріотичні переконання різними способами. В цих художніх текстах загальний обрис сільської місцевості демонструє тісний зв'язок людини з місцем її дитинства та юності, що є одним з вагомих засобів відображення любові до рідної землі та Батьківщини в цілому.

Пізнання світу авторкою відбувається за допомогою всіх сенсорних та інших рецепторів: «Мій світ вимірювався барвами, запахами, відчуттями, доторками, смаками і… руками. У руках я тримала увесь світ і пізнавала його» (Кішик, 2024: 33).

Характерними лексичними особливостями утворені комунікативні зв'язки між дійовими особами в творі. Замість слів: «Я тебе люблю… звучало – «Ану бігом ходіть їсти!».

Трудове виховання. Окрім засад національно-патріотичного виховання, авторка отримувала виховання в праці. Вона зазначає: «Іноді не було часу розмовляти про щось таке, що торкається тільки серця. Тільки робота. Робота була з понеділка до суботи і влітку, і взимку, і повсякчас. В неділю можна було трохи перепочити, щоб зробити роботу, яку можна робити в неділю» (Кішик, 2024: 48). Таким чином, спостерігається комплексне виховання самої авторки та її подальшу соціалізацію, завдяки поєднанню національного та трудового виховання.

Інколи, впродовж дослідження тексту простежуються вікові міжконфліктні особливості: «Моя ж баба була геть інакшою за всіх. Іноді мені здається, що я почала розуміти свою бабу тільки тепер, коли її вже немає в цьому світі живих» (Кішик, 2024: 56).

У тексті зосереджена увага до важливих історичних дат, які Х. Кішик передає вже новому поколінню: «Щороку, в День пам'яті жертв Голодомору, ми запалюємо свічку пам'яті. Про трагедію Голодомору своїй дитині я вперше почала розповідати тоді, коли їй сповнився рік. Звісно, що така маленька дитина нічого не розуміла, але я їй простими словами пояснювала, чому ми запалюємо свічку і ставимо її на підвіконня. Я розповідала доні, що ця свічка тримає нашу пам'ять, тому вона має горіти» (Кішик, 2024: 61).

Конфесійне виховання. Характерними особливостями є ставлення до релігійних свят, усвідомлення їхньої важливості в житті людини та пояснення це дітям як необхідного елементу культурно-духовного розвитку. «Празник у селі – то таке поважне свято, як Великдень і Різдво. Ми малі навіть в той день до школи не йшли. Після служби Божої вже всі чекали на гостей, щоб сісти до столу і празникуватися» (Кішик, 2024: 66).

Особлива увага у творі приділена побутовим предметам: речам, одягу та кухонному начинню, які демонструють національний колорит та вагому культурну спадщину: «На кожній стіні в нас висіли образи з вишитими рушниками. І баба нам завжди пояснювала, що навіть коли ми зробимо щось погане, то Бог це побачить, в нього всюди є очі» (Кішик, 2024: 71).

Народні традиції та обряди займають особливе місце та підкреслюють важливість їх збереження: «Як би бідно не жили галичани, але до свєт готувалися всі від великого до малого!То був непорушний звичай, закон. То було щось неймовірно світле, радісне, казкове, може, навіть і ліпше за казку, то була жива традиція» (Кішик, 2024: 76).

Національна кухня виступає засобом виховання, передачею почуттів та атрибутом впливу на дітей: «А ми малі хотіли пампухів і хотіли вже, щоб свєта борше настали, щоб накласти цілу миску куті і їсти її великою ложкою. Такою смачною, як у дитинстві, кутя не була більше ніколи!» (Кішик, 2024: 77).

Обрядовість та збереження національних традицій з усіма деталями були невід'ємними складовими виховного процесу: «Потім ми збирали ложки, виделки зі столу і йшли з бабою надвір ворожити на судженого. Ложками товкли одна до одної і дослухалися звідки пси начнуть брехати. Якщо пси не гавкали, то починали ложками товкти до плоту, щоб голосніше було». Колядка як символ релігійних свят передавався з покоління в покоління і ми з колядою вибігали у різдвяну ніч! Це була одна з тих найсвітліших зимових ночей, коли безконечне небо аж розстріскувалося зорями, а місяць блискучими пацьорками розмальовував краї сніжного обруса на землі» (Кішик, 2024: 80).

Передача поколіннями своїх традицій була мірилом виховання цієї родини: «Баба з дідом дуже любили, щоби наші традиції українські були збережені. Хоча вони і сварили нас, бо завжди було багато роботи, але у кожному святі намагалися передати зміст святкування так, щоб ми були горді з того, що зростаємо українцями» (Кішик, 2024: 82).

В тексті використовується своєрідний психологічний метод: «Для моєї баби приготування страв було не тільки про їжу – то була її ментальна медитація: процес приготування, розмови, бажання всіх нагодувати і дати в родину здоров'я та любов. Наявні алегоричні та комічні прийоми – Ксьондз йде! – прибігла до нас з новиною сусідка, – вже був в Зоськи, – десь за п'ятнадцять хвилин буде у вас! Баба всіма приладами дальнього, ближнього і нічного бачення, вшитими в її голові, оглянула хату і нас, сплеснула в руки: «Ану бігом всім прибирати!» (Кішик, 2024: 86).

У творі присутній процес урбанізації зі збереженням родинних традицій: «Коли ми вже повиростали і роз'їхалися по великих містах, то баба нашу колекцію образків берегла і тримала в

кредансі разом з нашими фотографіями. І кожен день цілувала образки і фотографії внуків» (Кішик, 2024: 87).

Характерне зображення побуту для певного регіону вдало передане та ретельно про деталізоване: «Галичина любить підготування до Великодніх свят так само сильно, як і саме святкування. Жінки витягували вишиті рушники, скатертини, підбивали до розмірів великої хмари вишиті подушки і розставляли на ліжках, як на виставці» (Кішик, 2024: 88).

Метод гри як виховний засіб теж був сполучною ланкою між різними видами виховання. «Ми любили там сидіти і грати в карти, забавлятися в різні смішні ігри,плюватися з висоти, реготати і просто ховатися від дорослих. Хатка стала для мене такою ж рідною, як і власна справжня домівка» (Кішик, 2024: 89).

Естетичне виховання. Художньо-естетичні елементи виховання були дотичними до релігійних свят: «Баба навчила мене малювати писанки, а їй це вміння передалося від її матері – моєї прабаби. Дуже любила прабаба малювати на писанках квіти. Я бачила українську природу, яка розквітала білими вишнями та абрикосами, зелень степів, які дедалі ближче ставали жовтими, а потім чорну землю. Випалену чорну землю, яка горіла в червоному полум'ї» (Кішик, 2024: 96).

Моральне виховання. Сімейні цінності тісно переплітались з патріотизмом: «А дідо навчив мене жити з гордістю за Україну. Пам'ятаю, як кожної неділі він йшов на Службу Божу, а я його завжди питалася: «за що він так ходить молитися?». В діда була одна відповідь: «За Україну» (Кішик, 2024: 155).

Вплив війни на національну ідентифікацію та свідомість різних вікових груп. «Коли я була дитиною, то увесь час мучила бабу і діда розмовами про те, як вони пережили війну, як змогли вижити, де брали силу. Малою я ніяк не могла зрозуміти, як вони трималися, якщо повсюди були смерть, страх, невідомість і несправедливість» (Кішик, 2024: 201).

Висновки. Літературні твори, які дотичні до історії та культури народу стимулюють вивчення базових засад з етнопсихології, етнопедагогіки та фольклористики. На побутовому рівні комунікації між Х. Кішик та її рідними часто можна простежити ключові засади національного виховання. Таким чином, сімейне виховання, поєднане з життєвим досвідом старших поколінь здійснює вплив на формування світогляду дитини.

Загальнолюдські цінності та духовний розвиток особистості здатні формуватися в сімейному середовищі та мати чітке національне підґрунтя. Передача наступним поколінням знань, умінь та навичок має чітке сполучення з духовним та культурним надбанням країни. Здійснивши аналіз тексту, щодо наявності елементів національного виховання та етнопсихології, слід зазначити про важливість етносу у вихованні дітей, з метою продовження культурно- історичних традицій свого народу.

Наукові дослідження літературних творів аргументують те, що сутність та зміст виховання має національний характер. Це підтверджує поняття «нації» як системи, що сформувалася з багатьох компонентів, в тому числі з освітнього.

Наукові праці філософів, етнографів, педагогів, психологів наголошували на важливості національного виховання. Сюди входить модернізація форм, змісту, методів, підбір сучасної актуальної літератури.

Культурно-історичні надбання людства дають перспективу джерельної бази для наступних наукових досліджень, що стосуються основних ідей існування українського народу. Матеріальні та духовні цінності повинні спонукати різні вікові групи до цілісного вивчення свої культури та історії, особливо в умовах воєнного стану.

Проголошення національної ідеї в художніх творах та громадському житті відбувається за допомогою переконань, ідеалів, традицій звичаїв, освітніх осередків, закладів та інших форм. Книга «Ану бігом ходіть їсти!» є джерелом для організації виховного процесу, збільшення лексичного словника діалектизмів, довідником історичних дат, покращує естетичні смаки, пропагандує морально-естичне виховання загалом та виховання в сім'ї.

Читання творів сучасної української літератури є засобом розвитку особистості, покращення патріотичних переконань та розширення світогляду. Також книга має чітке педагогічне навантаження на форму та основі структурні елементи виховного процесу.

Перспективами подальших наукових досліджень вбачаємо у розробленні програми з етнопсихології, етнопедагоігки та національного виховання на основі творів сучасних українських письменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронова О. Ю. Етнопсихологія : курс лекцій з дисципліни для студентів заочної форми навчання напряму підготовки 6.0101101 «Дошкільна освіта». Мукачево : МДУ, 2019. 50 с.
2. Етнопедагогіка. Ч. І : навч. посібник / Євтух В. Б., Марушкевич А. А., Дем'яненко Н. М., Чепак В. В. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. 149 с.
3. Кішик Х. Ану бігом ходіть їсти! Львів : ЛА «Піраміда», 2024. 256 с.
4. Крюкова М. А. Етнопсихологія : навчально-методичний посібник (в допомогу до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти ступеня магістра факультету психології, політології та соціології факультету психології, політології та соціології НУ «ОЮА») / за ред. М. А. Крюкової, Ю. В. Форманюк Одеса : Фенікс, 2020. 106 с.
5. Купчишина В. Ч. Етнопсихологія : навчально-методичний посібник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2021. 136 с.
6. Лісовець О. В. Національно-патріотичне виховання з основами народознавства : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 111 с.
7. Ольховецький С. М., Ольховецький В. С. Етнопсихологія. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2019. 155 с.
8. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2011. 264 с.
9. Харагірло В. Є. Національне виховання здобувачів освіти на сучасному етапі : навчально-методичний посібник. Біла Церква : БІНПО, 2020. 93 с.
10. Цюняк О. П. Етнопсихологія : навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 76 с.

REFERENCES

1. Voronova O. Yu. (2019). Etnopsykholohiia: kurs lektsii z dystsypliny dlia studentiv zaochnoi formy navchannia napriamu pidhotovky 6.0101101 «Doshkilna osvita [Ethnopsychology: a course of lectures on the discipline for students of correspondence studies in the direction of preparation 6.0101101 «Preschool Education»] Mukachevo: MDU, 50 p. [in Ukrainian].
2. Yevtukh V. B., Marushkevych A.A., Demianenko N.M., Chepak V.V. (2003). Etnopedahohika. Ch. I. [Ethnopedagogy. Part I] Kyiv: Publishing and Printing Center "Kyiv University", 149 p. [in Ukrainian].
3. Kishyk Khrystyna. (2024). Anu bihom khodit yisty! [Come on, run and eat!] Lviv: LA «Pyramid», 256 p. [in Ukrainian].
4. Kriukova M. A. (2020). Etnopsykholohiia: navchalno-metodychnyi posibnyk (v dopomohu do samostiinoi roboty dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity stupenia mahistra fakultetu psykholohii, politolohii ta sotsiolohii fakultetu psykholohii, politolohii ta sotsiolohii NU «OIuA») [Ethnopsychology: a teaching and methodological manual (to help with independent work for higher education students of the Master's degree of the Faculty of Psychology, Political Science and Sociology of the Faculty of Psychology, Political Science and Sociology of the National University «Odesa Law Academy»]. Odesa: Phoenix, 106 p. [in Ukrainian].
5. Kupchyshyna V. Ch. (2021). Etnopsykholohiia: navchalno-metodychnyi posibnyk [Ethnopsychology: a teaching and methodological manual]. Khmelnytskyi: Publishing House of the National Academy of Sciences of the Republic of Ukraine, 136 p. [in Ukrainian].
6. Lisovets O. V. (2022). Natsionalno-patriotychne vykhovannia z osnovamy narodoznavstva [National-patriotic education with the basics of ethnography]. Nizhyn: NDU named after M. Gogol, 111 p. [in Ukrainian].
7. Olkhovetskyi S.M., Olkhovetskyi V.S. (2019). Etnopsykholohiia [Ethnopsychology]. Uman: Publishing and Printing Center «Vizavi», 155 p. [in Ukrainian].
8. Savytska O.V., Spivak L.M. (2011). Etnopsykholohiia [Ethnopsychology]. Kyiv: Karavela, 264 p. [in Ukrainian].
9. Kharahirlo V.Ie. (2020). Natsionalne vykhovannia zdobuvachiv osvity na suchasnomu etapi [National education of education seekers at the present stage: Educational and methodological manual]. Bila Tserkva: BINPO, 93 p. [in Ukrainian].
10. Tsiuniak O.P. (2020). Etnopsykholohiia: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia samostiinoi roboty studentiv [Ethnopsychology: a teaching and methodological manual for students]. Ivano-Frankivsk: Publisher Kushnir G. M., 76 p. [in Ukrainian].